

Ed. 492. Frumvarp til jarðalaga. [46. mál]
(Eftir 2. umr. í Ed., 13. mars.)

I. KAFLI

1. gr.

Tilgangur laga þessara er að tryggja, að nýting lands utan skipulagðra þéttbýlis-
svæða sé eðlileg og hagkvæm frá þjóðhagslegu sjónarmiði og að eignarráð á landi
og búseta á jörðum sé í samræmi við hagsmuni sveitarfélaga og þeirra, sem land-
búnað stunda.

2. gr.

Landbúnaðarráðherra hefur yfirstjórn þeirra mála, sem lög þessi taka til.

3. gr.

Landbúnaðarráðuneytið sér um, að haldin verði skrá yfir allar jarðir og ábú-
endur jarða, og að gerðir verði, eftir því sem aðstæður leyfa, uppdrættir af sveit-
um landsins, þar sem m. a. verði mörkuð landamerki jarða og land greint eftir nota-
gildi til landbúnaðar.

4. gr.

Lög þessi taka til jarða, jarðarhluta, afréttarlanda, öræfa, lóða og landspildna, svo og til ítaka, skóga, vatnsréttinda, veiðiréttinda og hvers konar annarra landgæða, hvort sem þau eru skilin frá jörð eða ekki. Skipulögð þéttbýlissvæði, þar sem 100 íbúar eða fleiri hafa fasta búsetu, eru undanskilin ákvæðum laga þessara.

Rísi ágreiningur um, hvað teljast skuli þéttbýlissvæði skv. lögum þessum eða um starfssvið byggðaráðs að öðru leyti, sker landbúnaðarráðherra úr þeim ágreiningi.

II. KAFLI

Byggðaráð.

5. gr.

Í hverri sýslu skal starfa byggðaráð, skipað þremur mönnum og jafnmörgum til vara. Sýslunefnd og búnaðarsamband hlutaðeigandi sýslu tilnefna hvort sinn mann í byggðaráð, og skulu þeir kunna góð skil á byggð og búhátum í sýslunni. Ráðherra skipar byggðaráð og formann þess, án tilnefningar. Varamenn skulu valdir á sama hátt.

Heimilt er, ef sýslunefndir, sem hlut eiga að máli, samþykkja, að láta starfssvæði byggðaráðs vera hið sama og þess búnaðarsambands, sem starfar á svæðinu. Ef sýslunefndir koma sér þá eigi saman um tilnefningu manna í byggðaráð, skipar ráðherra einhvern þeirra, sem sýslunefndir gera tillögu um.

Allir byggðaráðsmenn skulu vera búsettir á starfssvæði byggðaráðs.

Byggðaráð skal skipað til sex ára í senn.

6. gr.

Byggðaráðum ber að vinna, hverju á sinu svæði, að framkvæmd laga þessara, sbr. 1. gr. með því að:

1. Fylgjast með og taka ákvarðanir varðandi eigendaskipti og aðrar ráðstafanir fasteigna samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara.
2. Gera tillögur um úthlutun landsvæða til ræktunar, byggingar sumarbústaða og almennra útilífsnota, þar sem þörf er talin fyrir land í þessu skyni.
3. Fylgjast með töku hvers konar jarðefna.
4. Gæta þess, að mannvirki verði ekki reist, án heimildar rétttra yfirvalda.
5. Fylgjast með búsetu á jörðum og stuðla að góðri umgengni lands og mannvirkja.

7. gr.

Nú eru fyrirhuguð aðilaskipti að réttindum yfir fasteign eða stofnun slíkra réttinda, svo sem fyrir kaup, gjöf, skipti, nauðungarsölu á uppboði, þar með talin útlagning til veðhafa, búskipti, félags- og sameignarslit fyrirframgreiðslu arfs, lán eða leigu, og er þá jafnan skylt að tilkynna það byggðaráði og afla samþykkis þess til ráðstöfunarinnar. Sama gildir um eigendaskipti að hlutum í félögum, sem eiga fasteignir, sem lög þessi taka til.

Samþykkis þarf ekki að afla:

1. Ef eigandi ráðstafar fasteignaréttindum til einhvers þeirra, sem upp eru taldir í 1. tölulið 28. gr. laga þessara.
2. Þegar ríkissjóður kaupir fasteignir eða selur.
3. Þegar banki eða önnur opinber lánastofnun, sem á veð í fasteign, lögveðshafar eða lögtakshafar vegna opinberra gjalda, kaupa eða fá útlagða eign á nauðungaruppboði.
4. Þegar veiðifélög ráðstafa veiðiréttindum.
5. Þegar leigðar eru slægjur, námur eða vatnsréttindi.

Ákvæði greinar þessarar taka ekki til aðilaskipta að eignarréttindum fyrir lög-
erfðir eða ráðstöfun slíkra réttinda til annars hjóna við bússkipti vegna skilnaðar,
en tilkynna skal þó byggðaráði um breytingar á eignaraðild, sem verða með þess-
um hætti.

8. gr.

Byggðaráð skal ekki veita leyfi sitt til ráðstöfunar fasteigna, sbr. 1. mgr. 7. gr.
ef um óeðlilega ráðstöfun er að ræða miðað við almennar viðskiptavenjur, ef ætla
má, að ráðstöfunin sé gerð til að hafa af henni sérstakan fjárhagslegan ávinning
eða til að ráðstafa eigninni eða hluta af henni fljótlega aftur í hagnaðarskyli.

9. gr.

Nú er leitað samþykkis byggðaráðs til ráðstöfunar fasteignar, og ber þá byggðaráði
að afgreiða erindið innan 30 daga frá því að það barst skrifstofu ráðsins. Hafi svar
byggðaráðs þá ekki horizt, er hin áformaða ráðstöfun heimil. Samþykki byggðaráðs
gildir í 6 mánuði frá dagsetningu þess.

10. gr.

Nú neitar byggðaráð að samþykkja áformaða sölu fasteignar og ráðuneytið stað-
festir þá ákvörðun, getur þá eigandi eða umráðarmaður eignarinnar gert kröfu til
þess, að ríkissjóður kaupi eign þá, sem hann vildi láta af hendi. Náist ekki samkomu-
lag um verð, skal kaupverð eignarinnar ákveðið samkvæmt IX. kafla laga nr. 36/
1961.

11. gr.

Óheimilt er að þinglýsa skjölum varðandi ráðstöfun fasteignar, sem lög þessi taka
til, nema þau séu árituð af byggðaráði um, að ráðstöfunin hafi verið tilkynnt því og
að samþykki byggðaráðs til ráðstöfunarinnar liggja fyrir, þar sem þess er krafist
samkvæmt lögum þessum.

12. gr.

Skyllt er að halda yrktri jörð í þeirri rækt, sem jarðræktarráðunautur viðkom-
andi héraðs telur nauðsynlega.

Byggðaráð getur krafist úrbóta og látið gera endurbætur á ræktuðu landi á kostnað
eiganda, hafi hann ekki sinnt ábendingum jarðræktarráðunautar og byggðaráðs.

Ef meðferð jarða eða ræktaðs lands er ekki í samræmi við ákvæði laga þessara
og þörf er á landinu til bættrar aðstöðu búrekstrar í byggðarlaginu, getur landbúnað-
ráðuneytið heimilað sveitarstjórn eignarnám á slíkum eignum, enda hafi Búnaðar-
félag Íslands og byggðaráð mælt með eignarnámi.

13. gr.

Land, sem við gildistöku laganna er nýtt til landbúnaðar, má ekki taka til annarra
nota, nema heimild sé til slíks í lögum. Að öðrum kosti þarf samþykki ráðherra,
enda hafi það áður verið samþykkt af sveitarstjórn, byggðaráði og Búnaðarfélagi
Íslands.

14. gr.

Samþykki Búnaðarfélags Íslands, byggðaráðs og sveitarstjórnar þarf til að
skipta landi jarða, og sameiginlegu landi fleiri jarða, til að sameina jarðir og til að
leggja lönd eða jarðir til afrétta.

Eigi að skipta landi til að stofna nýtt býli til venjulegrar búvöruframleiðslu,
skal að jafnaði miða við, að ræktanlegt land sé ekki minna en 100 ha. Heimilt er
þó að víkja frá þessari landstærð, ef í staðinn koma beitolönd eða hlunnindi til
lands og sjávar.

Stofnun nýrra býla er háð samþykki sveitarstjórnar, byggðaráðs og Búnaðar-
félags Íslands og staðfestingu landbúnaðarráðuneytisins. Skal þá leitast við að meta

framtíðarmöguleika býla innan sveitarinnar, m. a. með tilliti til framleiðsluskilyrða, markaðsaðstæðna og hvort almennur hagur verði talinn af stofnun nýrra býla, stuðningi við félagsræktun eða eflingu býla, sem fyrir eru.

15. gr.

Þar sem skipting jarðar hefur átt sér stað og bú er ekki rekið á úrskiptum jarðarhluta, er ráðherra heimilt að leyfa eiganda og ábúanda jarðar þeirrar, sem skipt var úr, að fengnum meðmælum sveitarstjórnar, Búnaðarfélags Íslands og byggðaráðs, að leysa til sín hinn úrskipta jarðarhluta og leggja hann til hinnar upphaflegu jarðar. Á sama hátt er eiganda og ábúanda nýbýlis heimilt að leysa til býlis síns það, sem eftir stendur af landi hinnar upphaflegu jarðar, sé ekki rekinn þar sjálfstæður búskapur.

Séu nýbýlin fleiri en eitt, getur einn eigandi krafist þess lands, sem ónytjað er skv. framansögðu. Skal landinu þá skipt á grundvelli tillagna byggðaráðs.

Sveitarfélögum er heimilt að leysa til sín eyðijarðir eða lönd, sem ekki eru nytjuð í þágu búrekstrar í viðkomandi sveit, enda komi samþykki byggðaráðs og Búnaðarfélags Íslands til.

Náist ekki samkomulag um bætur skv. grein þessari, skal um mat og greiðslu bóta fara eftir lögum um framkvæmd eignarnáms.

16. gr.

Nú er jörð í sameign, en einn sameigenda rekur bú á jörðinni og hefur þar fasta búsetu, og getur ráðherra þá leyft honum að leysa til sín eignarhluta meðeigenda sinna, enda hafi sveitarstjórn, Búnaðarfélag Íslands og byggðaráð mælt með því. Náist ekki samkomulag um verð á hinum innleystu hlutum, skal fara um mat og greiðslu bóta eftir lögum um framkvæmd eignarnáms.

17. gr.

Þar sem menn hafa komið sér saman um rekstur félagsbús, ber þeim að gera með sér skriflegan samning um rekstur þess, þar sem meðal annars greinir frá skiptingu landsnytja og arðs af búinu. Skytt er að afhenda þeim, er annast skráningu jarða skv. 3. gr., afrit af samningum um félagsbú.

18. gr.

Skytt er hreppstjórum, oddvitum, ráðunautum, eigendum og ábúendum jarða, og öðrum, sem til þess hafa aðstöðu, að láta í té upplýsingar um jarðir og ábúð á þeim, eftir því, sem þörf kann að verða á samkvæmt lögum þessum.

19. gr.

Ákvörðunum byggðaráðs er heimilt að skjóta innan eins mánaðar til landbúnaðarráðuneytisins, og skal úrskurður ráðuneytisins kveðinn upp innan fjögurra vikna frá því, er kæra barst.

20. gr.

Nú er fasteign ráðstafað andstætt fyrirmælum laga þessara, og varðar sú ráðstöfun refsingu, sbr. 64. gr. Auk þess getur sveitarstjórn þá, með samþykki byggðaráðs og ráðherra, höfðað mál til ógildingar ráðstöfuninni með kröfu um, að sveitarfélag fái þau umráð og not fasteignar, er ráðstöfunin laut að, og með sömu skilmálum. Þó getur sveitarstjórn krafist mats á endurgjaldi í samræmi við ákvæði 27. gr. Málssókn skal hefjast innan þriggja mánaða frá því að byggðaráði barst vitneskja um ráðstöfunina, og ber að halda málinu áfram með eðlilegum hraða.

21. gr.

Byggðaráð skal ákveða aðsetursstað sinn í samráði við viðkomandi sýslunefnd og búnaðarsamband.

Rétt er, þar sem við verður komið, að byggðaráð og búnaðarsamband hafi samvinnu um skrifstofuhald.

Byggðaráði er heimilt að kaupa sérfræðilega aðstoð, þegar þörf krefur.

Rita skal fundargerðir á öllum fundum byggðaráðs, og halda ber skýrslu yfir allar ráðstafanir fasteigna, sem ráðið fjallar um.

22. gr.

Kostnaður við störf byggðaráðs greiðist að hálfu og að jöfnu af viðkomandi sýslu og búnaðarsambandi og að hálfu af ríkissjóði.

Landbúnaðarráðherra ákveður þóknun til byggðaráðsmanna.

III. KAFLI

Forkaupsréttur.

23. gr.

Eigi að selja fasteignarréttindi, sem lög þessi taka til, sbr. 4. gr., á sveitarstjórn þess sveitarfélags, þar sem eignin er, forkaupsrétt að þeim, nema um ráðstöfun ættaróðals sé að ræða, sbr. og 28. gr. laga þessara.

Nú hefur leiguliði setið jörð í 8 ár eða lengur, og á hann þá forkaupsrétt á undan sveitarstjórn, enda taki hann jörðina til ábúðar og fullra nytja.

24. gr.

Ef fasteignarréttindi eru seld á opinberu uppboði eða lögð veðhafa út, getur forkaupsréttarhafi skv. 23. gr. gengið inn í hæsta boð.

Uppboðshaldara er skylt að tilkynna forkaupsréttarhafa uppboðsþing, um leið og það er ákveðið. Skal forkaupsréttarhafi tilkynna uppboðshaldara innan 10 sólarhringa frá slitum uppboðs, að hann neyti forkaupsréttar síns.

25. gr.

Forkaupsréttur skv. 23. gr. skal jafnan boðinn skriflega þeirri sveitarstjórn, sem á hlut að máli. Söluverð og aðrir skilmálar skal jafnframt tilgreint á tæmandi hátt. Ef um er að ræða makaskipti á fasteignarréttindum, tilgreini seljandi, hversu hátt hann metur hin framboðnu réttindi til peningaverðs, og hefur þá forkaupsréttarhafi rétt til þess að kaupa þau því verði eða á matsverði skv. 27. gr. Sveitarstjórn skal svara forkaupsréttartilboði skriflega innan fjögurra vikna frá því að henni barst tilboð. Vanræki sveitarstjórn að svara innan þess tíma, hefur hún í það sinn glatað rétti sínum til kaupa.

Yfirlýsing um afsal forkaupsréttar skal miðuð við ákveðinn kaupanda og fellur úr gildi sex mánuðum frá dagsetningu.

26. gr.

Ef eigandi eða annar rétthafi fasteignar ráðstafar fasteignarréttindum andstætt fyrirælum laga þessara um forkaupsrétt, getur forkaupsréttarhafi, sem órétti var beittur, krafist þess, að salan verði ógilt, enda sé málssókn til þess hafin innan sex mánaða frá því, að hann fékk vitneskju um misfelluna, og málinu fram haldið með hæfilegum hraða.

27. gr.

Sé söluverð eignar óeðlilega hátt, miðað við líklegt raunverð að áliti byggðaráðs, getur forkaupsréttarhafi krafist mats á eigninni, og gildir það þá sem söluverð. Um framkvæmd matsins fer eftir IX. kafla laga nr. 36/1961.

28. gr.

Ákvæði laga þessara um forkaupsrétt koma ekki til framkvæmda:

1. Þegar jarðeigandi selur eða afhendir jörð maka sínum, barni sínum, barnabarni, kjörbarni, fósturbarni, systkini eða foreldri, enda taki viðtakandi jörðina til ábúðar og fullra nytja.
2. Þegar ríkissjóður ráðstafar fasteignarréttindum.

Falli fasteignarréttindi við erfðir til annarra en þeirra, er greinir í 1. tölulið, á hreppsnefnd rétt á að fá þau keypt því verði, sem þau eru lögð erfingjum til arfs.

IV. KAFLI

Um jarðir í opinberri eigu.

29. gr.

Jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins fer með málefni jarða í ríkiseign, nema annað sé ákveðið í lögum.

Allar eignir ríkissjóðs í landi og lausafé, sem hafa verið í vörslu Landnáms ríkisins, falla undir forræði jarðardeildar landbúnaðarráðuneytisins.

30. gr.

Ráðherra er heimilt að selja jarðir eða jarðarhluta í ríkiseign þeim sveitarfélögum, sem jarðirnar eru í, enda mæli byggðaráð með sölu og geri tillögur um söluverð, sem endanlega er ákveðið af ráðherra eða samkvæmt matsgerð dómkvaddra manna.

Ríkisjarðir, sem ekki byggjast samkvæmt ábúðarlögum og ekki eru teknar til sérstakra nota í þágu hins opinbera, er heimilt að leigja lengst til 10 ára í senn. Leigusamninga um lóðir úr ríkislandi er heimilt að gera til allt að 50 ára, enda séu þeir gerðir í samræmi við skipulagsákvæði.

31. gr.

Ábúendur ríkisjarða og jarða í eigu opinberra stofnana og sjóða, — nema ákvæði gjafabréfa og skipulagskráa mæli gegn því, — sem hafa fengið erfða- eða lífs- tíðarábúð á jörðum sínum, hafa rétt til að fá ábúðarjarðir sínar keyptar, ef þeir fullnægja eftirtöldum skilyrðum:

1. Hafa búið á jörðinni minnst 10 ár.
2. Gefa út við undirskrift kaupsamnings skuldbindingu um að gera jörðina að ættaróðali og leggja fram nauðsynleg skilríki þar að lútandi.
3. Leggja fram yfirlýsingu hlutaðeigandi hreppsnefndar um, að ábúandi hafi setið jörðina vel og að hreppsnefndin mæli með, að hann fái jörðina keypta. Þó getur hann skotið þeirri umsögn til sýslunefndar.
4. Leggja fram meðmæli byggðaráðs viðkomandi sýslu með kaupum.

Ákvæði greinar þessarar taka þó ekki til jarða, sem þörf er á til opinberra nota eða skiptingar í náinni framtíð, heldur ekki til jarða, sem að dómi Búnaðarfélags Íslands, hlutaðeigandi byggðaráðs og náttúruverndarnefndar eru líklegar til að verða nýttar til annars en búreksturs, svo sem fólkvangur, sumarbústaðalönd eða til annarra útilífsnota, og ekki til þeirra jarða, sem að dómi Náttúruverndarráðs og byggðaráðs hafa sérstök náttúrufyrirbæri innan sinna landamarka.

Námaréttindi og réttur til efnistöku skulu undanskilin sölu, sömuleiðis vatns- og jarðhitaréttindi umfram heimilisþörf, ásamt nauðsynlegri aðstöðu til að hagnýta þau réttindi.

Náist ekki samkomulag um verð milli kaupanda og seljanda, skal mat dómkvaddra manna ráða.

Sé áformuð sala jarðar eða jarðarhluta, sem seldur hefur verið af ríkissjóði, á ríkissjóður forkaupsrétt.

V. KAFLI
Jarðasjóður.

32. gr.

Við jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins skal starfrækja sjóð, er nefnist Jarðasjóður ríkisins.

Hlutverk sjóðsins er skv. nánari ákvörðun laga þessara að aðstoða sveitarfélög og bændur við eigendaskipti að jörðum og stuðla að því með lánveitingum og framlögum, að búseta á jörðum og nýting lands verði í sem mestu samræmi við hagsmuni viðkomandi sveitarfélags.

Erindi, sem Jarðasjóði berast varðandi kaup og sölu jarða eða lánveitingar, skulu send til umsagnar Búnaðarfélags Íslands og Stéttarsambands bænda, áður en þau eru afgreidd.

33. gr.

Jarðasjóði ríkisins er heimilt að kaupa jarðir, sem svo er ástatt um, er hér greinir, enda hafi sveitarstjórn hafnað forkaupsrétti:

1. Jarðir, sem ekki seljast með eðlilegum hætti, en eigandi þeirra verður að hætta búskap vegna aldurs eða vanheilsu.
2. Jarðir, sem hafa óhagstæð búskaparskilyrði.
3. Jarðir, sem ekki njóta framlaga og lána, sem veitt eru til umbóta á lögþýlum, sbr. jarðræktarlög nr. 79/1972.
4. Jarðir, sem eru afskekktar og liggja illa við samgöngum.
5. Jarðir, sem eigendur hafa ekki tók á að sitja lengur vegna áhvilandi skulda, enda sitji seljendur jarðirnar áfram.
6. Jarðir, sem hreppsnefndir hafa hafnað forkaupsrétti á, en byggðaráð viðkomandi sýslu mælir með, að Jarðasjóður kaupi.
7. Jarðir, sem hlunnindi eða önnur sérstök verðmæti fylgja eða eru þýðingarmiklar fyrir sveitarfélög til að koma betra skipulagi á byggð.
8. Jarðir, sem heppilegar teljast til almennra útílfisafnota.

34. gr.

Landbúnaðarráðuneytinu er heimilt, að fengnum tillögum byggðaráðs og Búnaðarfélags Íslands, að veita framlög úr Jarðasjóði til að tryggja ábúð jarða, sem hætt er við að fari í eyði, en mikilvægt er að halda í byggð.

35. gr.

Nú hefur jörð, sem 2.—4. töluliður 33. gr. tekur til, undanfarin 5 ár verið í leigu-ábúð bónda, sem vill halda áfram búrekstri, og er þá Jarðasjóði heimilt að veita bónda þessum lán til að kaupa aðra jörð með góð framtíðarbúskaparskilyrði. Jarðasjóði er heimilt að veita sveitarfélögum lán til jarðakaupa, þá er þau neyta forkaupsréttar, skv. III. kafla laga þessara.

36. gr.

Við ákvörðun kaupverðs, samkv. 33. gr., skal af hálfu kaupanda höfð hliðsjón af gangverði hliðstæðra jarða, sé þess kostur, og fjármunum þeim, sem eigandi hefur lagt í jörðina. Náist ekki samkomulag um kaupverð, er hvorum aðila um sig heimilt að óska mats á jörðinni, samkvæmt ákvæðum 39. greinar.

Jarðasjóði skal ætlað það fjármagn á fjárlögum, að hann geti sinnt hlutverki sínu skv. lögum þessum, að lágmarki kr. 12 000 000.00 ár hvert, auk þess skal greiða andvirði seldra ríkisjarða í Jarðasjóð.

37. gr.

Jarðir, sem ríkið eignast, samkvæmt 33. gr. laga þessara, má selja sveitarfélögum eða upprekstrarfélögum, sem jörðin heyrir til, enn fremur einstaklingum til

varanlegrar ábúðar, ef það, að dómi sveitarstjórnar og byggðaráðs, verður til að styðja aðra byggð í viðkomandi sveitarfélagi. Setja skal í sölusamninga ákvæði um meðferð jarðarinnar.

Heimilt er og, að fengnum meðmælum byggðaráðs, að selja jarðir þessar öðrum jarðeigendum í sama sveitarfélagi, til að bæta búrekstraraðstöðu þeirra.

Ábúendur jarða, sem selt hafa jarðir sínar skv. 5. tölulið 33. gr., eiga rétt á að kaupa þær aftur, ef þeir óska þess.

Náist ekki samkomulag um verð milli Jarðasjóðs og kaupanda, er hvorum aðila um sig heimilt að óska mats nefndar þeirrar, er starfar samkvæmt 39. gr.

38. gr.

Byggðaráði og Búnaðarfélagi Íslands er skylt, áður en kaup fara fram, að rannsaka búrekstrarskilyrði þeirra jarða, sem ríkinu eru boðnar til kaups, skv. 1.—8. tölulið 33. greinar, og gera álitsgjörð um það, hvort réttmætt sé og æskilegt, samkvæmt ákvæðum þessara laga, að ríkið kaupi.

39. gr.

Landbúnaðarráðherra skipar þrjú menn í nefnd til fjögurra ára í senn til að meta kaupverð jarða, sem Jarðasjóður áformar að kaupa og mats er óskað á. Einn nefndarmanna skal skipaður án tilnefningar, annar samkvæmt tilnefningu Stéttar-sambands bænda, en þriðji nefndarmaðurinn skal skipaður samkvæmt tilnefningu Hæstaréttar, og er hann formaður nefndarinnar.

Varamenn skulu skipaðir með sama hætti. Landbúnaðarráðherra ákveður þóknun nefndarmanna, er greiðist úr Jarðasjóði með öðrum kostnaði.

40. gr.

Jarðasjóður ríkisins er undanþeginn öllum opinberum gjöldum og sköttum af ónytjuðum jörðum sjóðsins, öðrum en fasteignaskatti. Öll skjöl, sem gefin eru út af sjóðnum og í hans nafni, skulu undanþeginn stimpilgjaldi og þinglýsingar-gjöldum.

Nú er fasteign seld á nauðungarupphóði eða við gjaldþrotaskipti, og ber þá uppboðshaldara að rannsaka, hvort eignin sé veðsett Jarðasjóði, og geta þess í uppboðsgerðinni. Ef svo reynist, skal landbúnaðarráðuneytinu gert aðvart svo tímanlega, að unnt sé að mæta eða láta mæta við upphóðið.

VI. KAFLI

Um óðalsjarðir.

41. gr.

Sérhverjum jarðeiganda er heimilt að gera jörð sína að ættaróðali, ef þessi skilvrði eru fyrir hendi:

- Að jörðin sé svo stór eða svo gæðarík, að afraksturinn af húi. er jörðin getur borið, með hlunnindum, er henni fylgja. geti framfært að minnsta kosti meðalfjölskyldu, að dómi Búnaðarfélags Íslands og viðkomandi byggðaráðs.
- Að fyrir liggja samþykki barna jarðeiganda, 16 ára og eldri, um, að jörðin sé gerð að ættaróðali.
- Að á jörðinni hvili ekki aðrar veðskuldir en þær, sem kunna að hafa verið teknar í Stofnlánadeild Búnaðarbanka Íslands og Orkusjóði, vegna þeirra framkvæmda á jörðinni, sem þessar stofnanir lána til, eða lánastofnanir, sem koma kunna í þeirra stað.

42. gr.

Þegar jörð er gerð að ættaróðali, skal skylt að láta fylgja henni hlunnindi og annað það, er jörðinni hefur fylgt og jarðeigandi á, enn fremur afurðir, sem fram-

leiddar eru á jörðinni og eru nauðsynlegar við búreksturinn, svo sem áburð, hey o. fl. Jarðeigandi skal auk þess láta fylgja jörðinni skjöl, er varða jörðina frá fyrri tíð og eru í hans vörslu, einnig myndir og muni, er hafa minningargildi fyrir þá bændur eða bændaeitt, er situr eða setið hefur jörðina.

43. gr.

Nú óskar jarðeigandi að gera jörð sína að ættaróðali, og skal hann þá afhenda sýslumanni yfirlýsingu þar að lútandi ásamt lýsingu af jörð og jarðarhúsum og skilríki fyrir því, að fullnægt sé ákvæðum 42. gr.

Þegar sýslumaður hefur sannfært sig um, að fullnægt sé ákvæðum laganna um stofnun ættaróðals, skal hann færa jörðina á skrá um ættaróðul í sérstaka bók, er fylgi embættinu. Enn fremur skal hann senda Búnaðarfélagi Íslands um hver áramót skýrslu um þær jarðir, sem gerðar hafa verið að ættaróðali á árinu í umdæmi hans, ásamt staðfestu samriti af gerningi þar að lútandi.

Búnaðarfélag Íslands skal láta gera fyrirmynd, í samráði við landbúnaðarráðuneytið, að gerningi, þar sem fram sé tekið, auk þess sem áður er tilgreint. Þáverandi fasteignamat jarðarinnar, jarðarverð sér og húsaverð sér, svo og tölur, er sýni stærð ræktaðs lands og ræktanlegs, meðaltal af afrakstri jarðarinnar síðustu 3 árin, hlunnindi og aðra aðstöðu til búrekstrar.

Verði misbrestur á, að stjórn Búnaðarfélags Íslands berist þau gögn, er að framan greinir, skal stjórn félagsins krefjast, að úr því verði bætt.

44. gr.

Allar tryggingar, sem stofnað hefur verið til vegna ættaróðalsins eða þess, sem því fylgir, tilheyra óðalinu ásamt skaðabótum, sem greiddar eru samkvæmt þeim.

45. gr.

Nú hefur bóndi gert jörð sína að ættaróðali, og eiga þá skylduerfingjar hans kröfu til þess, að viðtakandi (óðalserfingi) greiði fráfaranda eða búi hans fjárhæð sem svarar hálfu fasteignamati jarðarinnar.

Frá þessari greiðslu ber að draga áhvilandi veðskuldir, er viðtakandi tekur að sér.

46. gr.

Eignir óðalsbónda og konu hans, aðrar en ættaróðalið og fylgifé þess, erfast samkvæmt ákvæðum erfðalaga.

47. gr.

Skytt er þeim, sem óðal hlýtur, að lofa fyrrverandi óðalsbónda og konu hans, ef með þarf, að dveljast á óðalsjörðinni meðan þau kjósa, enda sé honum það ekki um megn.

Rísi ágreiningur um þetta atriði, sker sýslumaður úr.

48. gr.

Erfðafjárskattur greiðist ekki af ættaróðali eða fylgifé þess við afhendingu óðalsins til erfingja eða viðtakanda.

49. gr.

Jarðeigandi og aðrir geta ánafnað ættaróðali fylgifé, svo sem kvikfénað, verkfæri, húsmuni eða annað, og er það þá fylgifé óðalsins, sem skytt er að halda við og endurnýja. Jarðræktarstyrkur, byggingarstyrkur og aðrir opinberir styrkir, sem veittir eru til umbóta á óðalsjörðum, verða eign óðalsins.

50. gr.

Heimilt er eiganda ættaróðalsins, að fengnu samþykki landbúnaðarráðherra, að skipta því milli erfingja í tvö eða fleiri býli, enda fullnægi hin nýju býli ákvæðum 41. greinar.

Þegar skipti eru ákveðin, skal gera landamerki milli hinna nýju ættaróðala, svo sem þörf krefur. Skjöl og minjagripir, sem til eru, tilheyra gamla óðalinu.

51. gr.

Heimilt er óðalsbónda að taka lán með veði í óðalinu til húsabóta eða annarra varanlegra umbóta á jörðinni í Stofnlánadeild Búnaðarbanka Íslands, í Orkusjóði og Lífeyrissjóði bænda, samkvæmt þeim reglum, er um slík lán gilda á hverjum tíma.

52. gr.

Þegar eigendaskipti verða á óðalsjörð, skal kveðja til úttektarmenn hreppsins. Úttektarmenn skulu færa í úttektarbók lýsingu á jörðinni, mannvirkjum hennar og fylgifé, svo að auðvelt sé að gera sér grein fyrir ástandi jarðarinnar og öðru, er henni fylgir.

Verði ágreiningur um afhendingu ættaróðals, sem úttektarmenn geta ekki jafnað, getur hvor aðili um sig krafist yfirúttektar, og fer um það samkvæmt 53 gr. ábúðarlaga.

53. gr.

Nú krefst skuldheimtumaður, að gerð sé aðför í ættaróðali vegna áhvílandi veðskulda eða opinberra gjalda af eigninni, og skal sýslumaður þá tilkynna óðalseiganda um kröfuna með símskeyti eða á annan jafntryggan hátt. Geti óðalseigandi ekki innan mánaðar fullnægt skuldheimtumanni, svo að hann taki kröfuna aftur, skal sýslumaður þá þegar kveðja til fundar þá, er vegna frændsemi koma til greina sem erfingjar óðalsins, eða forráðamenn þeirra ásamt óðalseiganda með auglýsingu í Lögbirtingablaðinu. Skuldheimtumanni eða umboðsmanni hans ber að koma á slíkan fund. Á fundinum skal sýslumaður hlutast til um, að ákveðið sé, hver taki við óðalinu og taki að sér aðkallandi greiðslur.

Nú vill enginn af hlutaðeigendum taka við jörðinni, og skal þá sýslumaður selja hana með tilheyrandi fylgifé, enda hafi hlutaðeigandi hreppur hafnað kaupum á jörðinni.

54. gr.

Eigi má gera aðför í ættaróðali eða selja það til lúkningar skuldum, öðrum en áhvílandi veðskuldum eða opinberum sköttum, er hvíla á eigninni sjálfri. Sama gildir um fylgifé óðalsins.

55. gr.

Þegar óðalsbóndi bregður búi eða deyr og hefur ekki ráðstafað óðalsréttindum, skal sýslumaður, sbr. þó 59. gr., kveðja til fundar þá, er næstir standa til að erfa óðalið, og skal þar tekin ákvörðun um, hver tekur við því, eða ákveða annan fund síðar, ef það telst nauðsynlegt.

Nú treystist enginn, sem rétt hefur til óðalsins, að taka við því, og skal þá sýslumaður ráðstafa jörðinni ásamt fylgifé hennar sem ættaróðali í samráði við fráfارandi óðalseiganda eða maka hans, ef á lífi eru, annars sýslunefnd. Söluverð jarðarinnar má ekki fara yfir fasteignamatsverð hennar, en skal bó ekki vera lægra en áhvílandi veðskuldir og greiðist með jöfnum afborgunum á 10 árum.

56. gr.

Nú tekur maður af annarri ætt við ættaróðalinu, og falla þá minjagripir ættarinnar til erfingja fráfارandi óðalsbónda ásamt andvirði jarðarinnar að frádregnum veðskuldum og kostnaði.

57. gr.

Ættaróðal og fylgifé þess gengur óskipt til eftirgreindra aðila og í þessari röð, ef óðalseigandi hefur ekki gert aðrar ráðstafanir:

- a) Það hjóna, er lengur lifir, heldur réttinum, meðan það lifir.

- b) Til barna þess hjónanna, sem óðalsréttinn stofnaði eða erfði. Á sama hátt fá kjörbörn óðalsrétt.
- c) Til barnabarna óðalsbónda, systkina hans og barna þeirra.

58. gr.

Foreldrar koma sér saman um, hvert af börnum eða fjarskyldari erfingjum, að börnum frágengnum, skuli erfa óðalið. Þessi ráðstöfun skal tilkynnt sýslumanni ekki síðar en þegar óðalsbóndi er fullra 60 ára, og skal sýslumaður hlutast til um, að þessi ákvörðun sé gerð í viðurvist hans.

Verði hjón eigi ásátt um, hvert af börnunum skuli hljóta réttinn, skal það hjónanna, er erfði óðalið, ráða viðtakanda.

Sé engin ákvörðun tekin, skal skiptafundur ákveða viðtakanda eða viðtakendur, ef heimilt er að skipta jörðinni, sbr. 50. gr., og sitji það barn eða þau börn fyrir, sem hafa að staðaldri unnið með foreldrum sínum á jörðinni og eru líklegust til að stunda þar áframhaldandi búskap. Náist eigi samkomulag, sker skiptaráðandi úr.

59. gr.

Þegar svo stendur á, að óðalserfingi hefur ekki náð lögaldri, er skipti fara fram, skal fjárráðamaður hans byggja jörðina öðrum um stundarsakir, óski erfingi eða fjárráðamaður fyrir hans hönd ekki að taka jörðina til ábúðar. Á umráðamanni (eftirlifandi maka, óðalserfingja eða lögráðamanni) hvíla sömu skyldur gagnvart óðalinu og á óðalsbónda, meðan hann fer með það. En hafi óðalseigandi ekki tekið jörðina til ábúðar, þegar hann er 26 ára gamall, skal sýslumaður ráðstafa henni til næstu erfingja, sbr. 55. gr.

Óski ekkert barnanna að nota óðalsréttinn og nytja jörðina áfram, þá er foreldrum heimilt að ánafna hana fósturbarni. Nú er óðalsbóndi eða kona hans síðasti maður, er erfðarétt hefur til óðalsins, eða enginn af þeim, sem rétt hefur til óðalsins, treystist til að taka við því, er þau bregða búi eða að þeim látnum, og er þá óðalsbónda og maka hans heimilt að gefa óðalið, enda verði það ættaróðal þiggjanda.

60. gr.

Nú deyr það hjónanna, er óðalsréttinn erfði, barnlaust, enda hafi hjónin ekki tekið kjörbarn, og hafa þá næstu erfingjar rétt til að taka við óðali, þó ekki fyrir en að einu ári liðnu frá andláti óðalseiganda.

Slíti óðalseigandi og kona hans samvistum, heldur það hjónanna óðalinu, sem erfði það.

61. gr.

Enginn óðalseigandi getur átt nema eitt ættaróðal. Nú erfir maður fleiri en eitt ættaróðal, og er honum þá heimilt að velja milli þeirra, en sá, er næstur stendur til arfs, tekur við hinu.

Við ákvörðun á búshluta maka og erfðahlutum erfingja, skal telja óðal á því verði, sem viðtakanda þess ber að gjalda fyrir það samkvæmt 45. gr.

Ákvæði erfðalaga um skylduarf eru því ekki til fyrirstöðu, að óðalsbóndi ráðstafi óðali til eins erfingja samkvæmt því, sem nánar greinir í þessum kafla, en andvirði óðalsins samkvæmt 45. gr. rennur í búið.

62. gr.

Óðalsbóndi fyrirgerir óðalsrétti sínum, ef hann:

- a) Greiðir ekki sammingsbundna vexti og afborganir af þeim skuldum, sem á ættaróðalinu hvíla, svo að það leiði til kröfu um sölu, sem hann getur ekki afstýrt.
- b) Telji sér heimili annars staðar en á ættaróðalinu eða hætti að reka þar búskap, sbr. þó 59. gr.
- c) Ef hann að álitu sýslunefndar, enda skal leitað álits viðkomandi hreppsnefndar, situr óðalið svo illa, að það mundi varða útbyggingu eftir ábúðarlögum.

63. gr.

Þegar óðalsbóndi verður að bregða búi vegna elli, vanheilsu eða af öðrum þeim ástæðum, sem valda því, að honum er ókleift að halda áfram búskap, er landbúnaðarráðherra heimilt að leysa óðalið frá óðalsákvæðum, ef engir þeirra ættingja, sem rétt hafa til óðalsins, vilja taka við því til ábúðar, enda mæli sýslunefnd, Búnaðarfélag Íslands og byggðaráð með þeirri ráðstöfun. Samþykki landbúnaðarráðherra lausn óðals frá óðalsákvæðum, er óðalsréttarhafa heimilt að selja það eftir reglum laga þessara.

64. gr.

Brot gegn lögum þessum varða sektum allt að kr. 500 000.00. Mál út af brotum gegn lögum þessum skulu sæta meðferð opinberra mála.

65. gr.

Lög þessi óðlast þegar gildi.
Jafnframt falla úr gildi lög nr. 40/1948, nr. 54/1967 og I.—VII. kafli laga nr. 102/1962.